

ASPECTE DIN ACTIVITATEA SOCIETĂȚII FRĂȚIA REGINA MARIA, CLUJ

GHIZELA COSMA

Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj

ghizela.cosma@bjc.ro

ABSTRACT: After the Great Union of 1918, the city of Cluj increasingly became the political and cultural center of Transylvania. In order to become an economic center, a new institutional architecture was needed. The Agrarian Bank wanted to be an institution that coagulated the capitals and the economic initiatives of the people of Transylvania. Designed and initiated as a private investment in the context of the post-war years, the credit institution had as an essential argument in its economic endeavors the funds that were to be mobilized through the agrarian reform process. In the conception of its initiators, the bank was not only a financial intermediary but was to play a central role in the entire process of administering the agrarian reform in Transylvania. The project of the bank and its efforts as a central pillar in the economic development cannot be fully understood without analyzing the pre-war model of the Transylvanian banking movement. As a whole, the present work is the schematic representation of a failed project, both for reasons of design, and because of the political and social context. Cluj lost an opportunity a century ago. Lessons can be drawn from the story of the Cluj bank, but at the same time, the historical context in which the agrarian reform of the 1920s took place and the interwar economic policies can be outlined more precisely, we will better understand certain personalities of the Romanian political elite with the lights and shadows projected on them by the history of a bank from Cluj.

KEYWORDS: charitable societies, local history, Cluj, interwar period

În Clujul interbelic, spiritul de binefacere era într-o mare efervescentă, numeroase societăți asumându-și vocația de a-i ajuta pe cei defavorizați. Între acestea, s-a remarcat numărul mare al societăților de femei care și-au asumat scopuri caritabile. O astfel de societate, frecventată majoritar de femei, a fost și *Frăția Regina Maria*. Reconstituirea parcursului său interbelic constituie obiectivul central al demersului nostru de cercetare.

Adunarea de constituire a societății *Frăția Regina Maria* a avut loc la 28 iunie 1925, în casa din

Cluj a familiei Eliad.¹ *Frăția* s-a înființat ca societate de binefacere sub patronajul Majestății Sale Regina Maria, inițiatoarea acesteia fiind Aglaia Eliad, cunoscută și ca Mădy Eliad. În august 1926, vorbind în cadrul primei Adunări generale de la Sovata a Societății *Frăția Regina Maria*, Regina sublinia scopul acesteia de ajutorare a copiilor micilor funcționari români din orașele ardelen, lipsiți de mijloace materiale.²

După Unirea de la 1918, odată cu instaurarea administrației românești, au intervenit și schimbări

¹ „«Frăția Regina Maria». Pentru ajutorarea celor lipsiți,” *Patria*, 2 iul. 1925: 2; „O societate de binefacere la Cluj,” *Universul*, 8 iul. 1925: 5; „Frăția Regina Maria,” *Lupta*, 6 iul. 1925: 2.

² St. Vlădescu, „Educația copiilor funcționarilor ardeleni și bănățeni. Ce însemnătate are societatea «Frăția». Un cuvânt al M. S. Reginei pentru bănățeni,” *Viitorul*, 29 april. 1927: 3.

de natură etnică la nivelul aparatului funcționează de stat, crescând numărul funcționarilor români. Pe de altă parte, această categorie socio-profesională nu a fost una unitară din perspectiva bunăstării. Așa cum reiese dintr-un studiu sociologic realizat aproape două decenii mai târziu,³ mulți mici funcționari se situau undeva la nivelul bunăstării muncitorilor calificați și, uneori, chiar și sub acest nivel. Situația nu era diferită, cu siguranță, nici în primul deceniu interbelic. În acest context, Societatea *Frăția Regina Maria* s-a concentrat asupra copiilor micilor funcționari români, angajându-se să îi sprijine, să îi supravegheze și, prin educație, urmărirea să îi susțină în desăvârșirea formării lor.

În discursul la care am făcut referire anterior, Regina Maria, accentuând originalitatea societății, mai arăta că aceasta nu avea președintă, fiind formată dintr-un comitet, iar membri activi puteau deveni toți plătitorii unei taxe anuale de 600 de lei.⁴ Într-un interviu acordat Claudiei Milian de Aglaia Eliad și publicat în ziarul „Rampa”, în 1926, aceasta arăta că societatea era condusă de membrii fondatori, care se întruneau lunar sub președinția celui mai în vârstă dintre cei prezenți. Majoritatea decidea măsurile ce urmau a fi luate în beneficiul societății. Apoi, membrii mandatar autorizați de această majoritate, executau plățile și ajutoarele votate.⁵

Un element particular al societății era și acela că nu organiza chete sau baluri caritabile. Fondurile erau obținute din cotizațiile membrilor și din conferințe și concerte susținute în beneficiul *Frăției*. Cotizațiile erau depuse la Banca *Albina* de fiecare membru în parte și, la toate sumele depuse, banca

oferea, la rândul ei, 10% în plus. Astfel, societatea își asigura fondurile prin membrii ei, generozitatea acestei colectivități lucrând prin ea însăși.⁶

Apoi, membrii societății clujene, au adoptat și un însemn distinctiv, o insignă ce se comanda individual. Aceasta reprezenta două cercuri concentrice ce închideau *crucea infinitului*. Între aceste două cercuri, în jumătatea de sus era plasată inscripția: *Frăția Regina Maria*, iar în jumătatea de jos numele fiecărui membru.⁷

Constituirea societății de la Cluj a fost urmată de lansarea unui apel în presă, prin care *oamenii de bine* ai Clujului, care doreau să o susțină pe Regină și inițiativa clujeană în opera de ajutorare a celor nevoiași din urbe, erau invitați să se înscrie în societate la doamna Aglaia Eliad.⁸

După aproximativ un an de activitate, Aglaia Eliad sublinia că, până la formarea altor filiale, au fost primiți în societate membri și din restul țării și, nu în ultimul rând, din străinătate. În acest sens, ea amintea trei membri de la Paris care, în opinia sa, aveau să înlesnească posibilitățile de studiu și să ofere îndrumările necesare copiilor desemnați de societate spre a învăța acolo. Aceștia erau: soprana

³ Este vorba despre ancheta asupra condițiilor de muncă și trai ale muncitorilor, desfășurată la inițiativa Camerei de muncă Cluj, în vara anului 1937. Subiecții cercetării au fost muncitori calificați, necalificați și funcționari clujeni.

⁴ Vlădescu, „Educația copiilor”, 3.

⁵ Claudia Milian, „«Frăția Regina Maria». Interview cu Doamna Mădy Eliad,” *Rampa*, 31 mai 1926: 3.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ „«Frăția Regina Maria». Pentru ajutorarea”, 2.

Félia Litvinne,⁹ medicul Suzanne Noël¹⁰ și Elena Văcărescu.¹¹ Lor li s-a adăugat și Jan Koster,¹² mare industriaș din Olanda, care s-a înscris ca membru donator cu suma de 100.000 de lei și cu cotizația anuală de 100.000 de lei, bani utilizați de societate ca fond de rezervă.¹³

La înscrierea în *Frăția* de la Cluj, Elena Văcărescu a trimis un mesaj făcut public în paginile ziarului „Cuvântul”, prin care își exprima susținerea și sentimentele favorabile propagării ideii de bunătate, așezată la fundamentul acestei societăți.

Ea considera că însuși cuvântul *frăție* era unul „divin”, care construia patrimoniul întregii omeniri. „În hotarele lui strâmte și calde, arăta ea, el închide pe acest «iubiți-vă unii pe alții» pe care nici un alt gând omenesc nu-l va întrece. [...] Pentru a intra în intimitatea rostului Societății de curând înființată, continua ea, voi spune din suflet cât mi de dragă ideea ce strânge laolaltă, toate inițiativele, înlesnind, dându-le înlănțuirea și sporindu-le puterea...”¹⁴

Din țară, mai erau amintite ca membre ale *Frăției* clujene Matilda Cugler-Poni¹⁵ și Aghata

⁹ Félia Litvinne (1860-1936) a fost soprană de origine rusă, stabilită la Paris, cu o carieră internațională impresionantă. A cântat la New York, la opera din Paris, la Scala din Milano, la Opera din Roma, la Londra la Royal Opera House și Convent Garden, dar și la Moscova și Saint Petersburg. André Tubeuf, „Litvinne Félia (1860-1936)”, în *Encyclopædia Universalis*, accesat la 26 ian. 2023, <https://www.universalis.fr/encyclopedie/felia-litvinne/>.

¹⁰ Suzanne Noël (1878-1954) a fost medic specializat în chirurgie estetică, pionieră în specialitate și prima femeie care a excelat în acest domeniu. Este cunoscută și ca fondatoare, în 1924, a secțiunii franceze a clubului Internațional *Soroptimist*, care apăra drepturile femeilor. Ea și-a consacrat o mare parte a vieții luptei pentru respectarea drepturilor omului, recunoașterea drepturilor femeilor și protecția tinerelor fete. Camille Renard, „Suzanne Noël, pionnière féministe de la chirurgie esthétique”, accesat la 26 ian. 2023, www.radiofrance.fr/franceculture/suzanne-noel-pionniere-feministe-de-la-chirurgie-esthetique-6046010.

¹¹ Elena Văcărescu (1861- 1947) a fost o personalitate literară și a diplomației românești, descendentă a poezilor Văcărești, fiică a diplomatului Ion Văcărescu. Între 1888-1891, a făcut parte din suita reginei Elisabeta, sub influența căreia s-a logodit în taină cu prințul moștenitor Ferdinand, act neconform cu statutul Casei Regale și dezavuat de rege. Ca urmare, Elena Văcărescu a fost obligată să se exileze, întâi la Veneția, după care s-a stabilit la Paris. Aici a fondat un salon literar, prin care a dezvoltat legături permanente cu scriitori francezi pentru cunoașterea și propagarea culturii române. S-a implicat și în alte activități intelectuale europene spre a-și promova țara: a fost numită, în 1919, membră în delegația română pentru Conferința de Pace de la Paris; în 1920, alături de Nicolae Titulescu a reprezentat România la Societatea Națiunilor; a fondat, în 1924, împreună cu Paul Valéry Institutul Internațional de Cooperare Intelectuală, fiind, în același an, președinta de onoare a Academiei Feminine de Litere din Iași și inițiativa Premiului *Femina* pentru români (pe care l-a primit și Elena Farago). În 1925, a fost primită membră de onoare în Academia Română. Complexa sa personalitate și valoarea creației sale literare au fost remarcate pretutindeni în Europa. I s-a conferit Legiunea de onoare a Franței (1927), a înființat *Biblioteca Universală* pentru sprijinirea traducerilor (1927), a fost membră în Comitetul Internațional pentru difuzarea Artelor prin Cinematograf (1930), a fost distinsă cu Ordinul *Coroana României* în grad de mare ofițer (1933), a fost unul dintre fondatorii Casei Românești de la Paris (1934), consilier cultural pe lângă Ambasada României din Franța (1945), a făcut parte din delegația română la Conferința de Pace de la Paris (1946). Tudor Nedelcea, „Poeta «neliniștii divine» Elena Văcărescu”, în *Drumul spre centru: Valori, paradigme, personalități, interconexiuni culturale: În onoarea academicianului Mihai Cimpoi* ed. C. Manolache, I. Xenofontov (Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice al AȘM, 2017), 217-220; Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea* (București: Saeculum I.O., Vestala, 1999), 876.

¹² Jan Koster (1875-1935) a fost un inginer minier, om de afaceri și politician liberal olandez care, la un moment dat, a dovedit și interese legate de industria petrolieră românească. Vezi pe larg biografia în C.E.P.M. Raedts, „Ir. Jan Koster, een Heerlense industrie-pionier en politicus”, *Het land van Herle. Tijdschrift en contactorgaan voor vrienden en beoefenaars van de historie van oostelijk Zuid-Limburg*, XXIX, 3(1979): 49-64.

¹³ Milian, „«Frăția Regina Maria». Interview”, 3.

¹⁴ „Omagiul d-rei Elena Văcărescu pentru Soc. «Frăția Regina Maria»”, *Cuvântul*, 19 april. 1926: 2.

¹⁵ Matilda Cugler-Poni (1851-1931) a fost o poetă cu origini austriece și poloneze. Personalitatea sa a îngemănat trăsăturile femeii moderne: educația (orizont literar larg, limbi străine: stăpânea pe lângă română, germana, poloneza, franceza, italiana și spaniola), curajul creativității artistice individuale (creația poetică, debutând timpuriu în „Convorbiri literare”) și a exhibării bunurilor culturale realizate (până în 1890, poeziile publicate în „Convorbiri literare”, ca și mai multe volume de

Bârsescu¹⁶ de la Iași, iar de la București, soția generalului Constantin Prezan, Elena Olga Eliad, sora Aglaiei Eliad.

Pe de altă parte, la acea dată nu se avea în vedere înființarea unei filiale la București. Aceasta ar fi cerut o dedicare specială, deplasarea pentru o vreme a celor de la Cluj în capitală.¹⁷ O primă filială a fost înființată însă la Băsești, în Sălaj, sub conducerea Elenei Pop Hossu-Longin¹⁸ și o a doua, la Baia Mare.¹⁹ Deja la Adunarea de la Sovata, din vara anului 1926, menționată mai sus, Regina Maria arăta că prin muncă intensă, comitetul de inițiativă de la Cluj a reușit înființarea de filiale ale *Frăției*, „mai în fiecare oraș din Ardeal”, care lucrau independent, bineînțeles sub controlul membrilor înscrși din acea localitate. A fost și momentul în care s-a pornit o campanie pentru extinderea *Frăției* în Banat, în primul rând prin constituirea unei filiale la Timișoara.²⁰

Tot cu prilejul întrunirii de la Sovata, sarcina de a prezenta un raport de activitate scris M. S. Reginei i-a revenit Aglaiei Eliad.²¹ De altfel, Aglaia Eliad, așa cum arătam deja, a jucat un rol important ca

fondatoare, dar și ca animatoare a acestei societăți caritabile.

S-a născut în familia Sofiei (n. Petrescu) și a lui Iancu Eliad, cuplu care a mai avut doi copii, pe Olga Elena, asupra căreia vom mai reveni mai încolo și pe Nicu.²² În prima perioadă a Primului Război Mondial, Aglaia Eliad a activat ca infirmieră voluntară la spitalul de la Școala Normală de băieți din Iași, apoi a condus Spitalul Sf. Spiridon din aceeași urbe. În a doua perioadă a conflagrației, a mers pe front la spitalele de sub conducerea Majestății Sale Regina Maria, unde a pus în slujba activității desfășurate întreaga sa pricepere și voință, lucrând, din 24 de ore, 18 ore, zi de zi. A fost o mare admiratoare a Reginei Maria, care la rândul ei a manifestat față de ea nenumărate semne de bunăvoință și apreciere. După război, s-a pus în slujba celor năpăstuiți. În 1923, a venit la Cluj cu gândul de a se stabili definitiv în Ardeal și a cumpărat o casă. În orașul de pe Someș, Mădy Eliad a pus bazele societății *Frăția Regina Maria*. Ea iubea și arta, muzica. Era o bună pianistă și o amatoare de operă, urmărind cu viu interes, zi de zi, mersul Operei Române din Cluj, pentru a încuraja arta,

poezii și proză). Concomitent și fără contradicție, în ea se regăsea exemplul tradițional de soție și mamă. După o primă căsnicie eșuată, a devenit soția chimistului Petru Poni. Au întemeiat o familie cu opt copii, o familie așezată, dar cu membri foarte activi social, care au îmbinat tradiționalismul cu o deschidere spre spațiile culturale europene. Constanța Piroțici, „Personalități feminine din secolul al XIX-lea. Studiu de caz Matilda Cugler Poni,” *Studii și articole de istorie*, LXXII, 2007: 241-247; Predescu, *Enciclopedia*, 240.

¹⁶ Aghata Bârsescu (1857-1939), fiică de ofițer, a studiat la Sibiu, apoi la Viena, după care s-a înscris la Conservatorul de Artă Dramatică din București, reîntorcându-se pentru continuarea pregătirii artistice la Viena. A debutat, în 22 noiembrie 1883, la Teatrul Curții Imperiale din Viena, obținând un contract pe viață, dar și titlul de Actriță a Curții Imperiale. A revenit definitiv în România în 1925, stabilindu-se la Iași, unde timp de 15 ani a predat la Conservatorul de Artă Dramatică; din când în când, apărea pe scena Teatrului Național în rolurile care o consacraseră. Predescu, *Enciclopedia*, 85.

¹⁷ Milian, „«Frăția Regina Maria». Interview”, 3.

¹⁸ Elena Pop Hossu-Longin (1862-1940) a fost fiica memorandistului, omului politic, lider al Partidului Național Român din Transilvania, Gheorghe Pop de Băsești și soția avocatului Francisc Hossu-Longin. S-a remarcat ca scriitoare, jurnalistă și reprezentantă de marcă a mișcării femeilor din Transilvania, în calitate de cofondatoare a Reuniunii Femeilor Române Sălăjene, fondatoare a Reuniunii Femeilor Române Hunedorene, membră a secțiunii feminine a ASTREI. Eugenia Glodariu, „Elena Pop Hossu-Longin și mișcarea feministă din Transilvania,” *Acta Musei Napocensis*, XIX, 1982: 487-496.

¹⁹ Milian, „«Frăția Regina Maria». Interview”, 3.

²⁰ St. Vlădescu, „Educația copiilor funcționarilor,” 3.

²¹ Ibid.

²² Gheorghe Constantin Nistoroiu, „Grigore Stamate, Mihai Hodorogea - Viața Mareșalului Prezan. Profesia de a fi român,” *Revista Art-Emis Academy. Magazin literar-artistic de opinie*, accesat la 26 ian. 2023, <https://www.art-emis.ro/cronica-de-carte/grigore-stamate-mihai-hodorogea-viata-maresalului-prezan-profesia-de-a-fi-roman>.

artiștii.²³ Elena Pop Hossu-Longin o caracteriza ca pe o persoană cu o ținută demnă și modestie unică. Doar prietenelor le destăinuia, din când în când, succesele sale.²⁴

Așa cum arătam deja, *Frăția Regina Maria* a ținut prima sa Adunare generală de constituire la 28 iunie 1925, prilej cu care i s-a trimis suveranei o telegramă de mulțumire din care cităm: „Astăzi, 28 Iunie, are loc prima ședință a societății „Frăția Regina Maria”. Noi, membrii acestei societăți, salutăm respectuos pe scumpa noastră Suverană și Președintă. Mulțumim din toată inima Majestății Sale pentru numele duios ce ni l-a acordat. Vom căuta din toate puterile noastre să ducem această Societate la izbândă și să merităm prin munca rodnică dragostea ce M. Sa ne-a arătat și cinstea ce ne-a făcut. Darul de bani, ce M. Sa a binevoit să ni-l trimită prin d-na Eliad, vom căuta al întrebuiința cu cât mai multă pricepere”.²⁵

Astfel, la jumătatea anului 1925, activitatea a fost demarată, lansându-se chemarea către public de a se alătura *Frăției*, invitații de aderare menite să-i sporească rândurile, așa cum arătam deja mai sus. S-a trecut apoi și la activitatea concretă, pe câteva direcții menite să sprijine copiii funcționarilor români, și anume: educație, asistență medicală și asistență socială.

La 16 noiembrie 1925, au început seriile de cursuri de limbă franceză și engleză, într-o sală a Școlii Superioare de Comerț, pusă la dispoziția

Frăției. Membrii fondatori, profesoarele Laetiția Ghidionescu, soția profesorului universitar Vlad Ghidionescu, și britanica Maud Griffiths-Belbin, care predă limba engleză la Liceul „Regina Maria” din localitate după manualul propriu,²⁶ alături de Alexandru Cazimir, ofereau benevol și gratuit lecții care erau ținute în fiecare zi de miercuri, vineri și sâmbătă a săptămânii. Aceste cursuri de limbi străine au fost gândite pentru studenți. Pentru elevii din clasele primare urmau să fie organizate cursuri de limba română. Apoi, alte membre ale societății, Maria Dima, văduva compozitorului și dirijorului Gheorghe Dima și Olivia Deleu, soția juristului Victor Deleu,²⁷ cărora li s-a alăturat și soția violonistului și dirijorului Jean Bobescu, ofereau săptămânal și gratuit ore de pian. De asemenea, Jean Bobescu²⁸ susținea ore de vioară, iar Marțian Negrea²⁹ ore de compoziție, contrapunct și armonie. Înscrierile se făceau la Dora Bontescu, soția juristului și omului politic Victor Bontescu, și ea membră a societății.³⁰

Doctorițele pediatre Ecaterina Aramă și Valeria Bologa, soția medicului Valeriu Lucian Bologa, precum și medicul Coriolan Tătaru, recomandați de membrii fondatori ai *Frăției*, ofereau câte o oră de consultații gratuite săptămânal, de care puteau beneficia micii funcționari cu familiile lor și studenții. Apoi, familia Olaru, înscrisă și ea în *Frăție*, în calitate de proprietară a farmaciei din strada Regina Maria, practica o reducere de 15% la rețetele

²³ Elena Bratu, „Aglaia Eliad,” *Patria*, 4 ian. 1928: 5.

²⁴ Elena Hossu Longin, *Amintiri (1880-1930)* (Cluj: Tipografia P. Barițiu, 1932), 55.

²⁵ „Frăția Regina”, 2.

²⁶ Ghizela Cosma, Anca Ioana Docolin, „Limba engleză ca disciplină școlară în România interbelică. Manualul și metoda Maud Griffiths-Belbin, Sanda I. Mateiu”, în *Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj. Două decenii de istorie 200-2020*, vol. II *Patrimoniul documentar al bibliotecii. Studii* (Cluj-Napoca: Școala Ardeleană, 2021), 206, 216.

²⁷ „Maria Dima,” *Gazeta ilustrată*, febr. 1934: 40; Ghizela Cosma, *Din istoria Clujului la feminin. Crochiuri biografice* (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2019), 25-31.

²⁸ Jean Bobescu a fost violonist, profesor de vioară la Conservatorul din Cluj, dirijor al Operei Române din oraș. *Clujeni ai secolului 20. Dicționar esențial* (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2000), 42.

²⁹ Sursa vorbește despre Camil Negrea, dar acesta era specialist în drept. În realitate este vorba mai mult ca sigur de o confuzie, cel în cauză fiind de fapt Marțian Negrea, care la acea vreme era profesor de armonie, contrapunct și compoziție la Conservatorul din Cluj. *Ibid.*, 225-226.

³⁰ *Patria*, 30 sept. 1925: 2; *Patria*, 25 dec. 1925: 9; Milian, „«Frăția Regina Maria». Interview”, 3.

purtând ștampila societății, eliberate de medicii amintiți mai sus. Membrii fondatori erau rugați să trimită persoanele recomandate pentru consultații la farmacia familiei Olaru pentru bonurile de consultații și rețete.³¹ De asemenea, doi ani la rând, până la sfârșitul anului 1927, au fost trimiși în stațiunea de la Colibița³² mai mulți copii, pentru care s-au plătit de fiecare câte 2.100 de lei pe lună.³³ În vara lui 1926, au beneficiat de acest sejur 15 copii de la Școala Normală de băieți.³⁴

Nu în ultimul rând, în preajma Crăciunului, mai exact la 10 decembrie 1925, s-au împărțit haine, ghetе și dulciuri unui număr de 54 de copii ai micilor funcționari români.³⁵ În trei ani de activitate, până la sfârșitul anului 1927, au beneficiat de ajutoare cel puțin 100 de copii, care au primit lenjerie de pat, haine și ghetе. Fiecare distribuție de ajutoare s-a realizat în cadrul unei festivități, în care copiii recitau versuri, cântau în fața unui brad frumos împodobit.³⁶ Hainele oferite au fost confecționate de membrele societății, iar ghetеle, pe măsură, la fabrica Renner.³⁷

La 23 decembrie 1927, neașteptat, un eveniment trist avea să afecteze societatea *Frăția Regina Maria*. Aglaia Eliad a decedat subit. Aflată la București pentru a-și vizita familia, încă în plină putere de muncă, s-a stins din viață după o scurtă suferință.³⁸ Societatea a fost zguduită de această pierdere.

La 26 ianuarie 1928, a fost convocată o Adunare generală în cadrul căreia Ioan Cosma, notar public, în calitate de membru mandatar al acestei societăți, a exprimat în discursul susținut regretul pentru pierderea Aglaiei Eliad și a propus înființarea unui fond *Mădy Eliad*, din venitul căruia ar fi urmat să fie îmbrăcat în fiecare an un elev silitor, fiul/fiica unui funcționar lipsit de mijloace. Doritorii erau rugați să facă depuneri în acest fond la Banca *Albina*. Era considerată maniera cea mai potrivită de a cinsti memoria defunctei. Această propunere a fost acceptată de adunare și, în scurt timp, s-au adunat primii 11.200 de lei. Un alt discurs comemorativ a fost susținut de către Virginia Pamfil. La final, pe locul de mandatară rămas vacant, a fost aleasă Olga Prezan, sora defunctei. La rugămintea de a accepta această alegere, ea a răspuns printr-o telegramă, exprimându-și aprobarea. Ultima decizie adoptată a fost aceea de organizare a unui parastas pentru Aglaia Eliad, la Cluj.³⁹

Astfel, în februarie, s-a oficiat parastasul de pomenire de 40 de zile, la care au fost prezenți sora Aglaiei, Olga Prezan, împreună cu generalul Prezan, soțul ei, și fiul defunctei, căpitanul Șerban Negulescu.⁴⁰ Au participat membri ai *Frăției*, reprezentantele altor societăți de femei din Cluj și alți clujeni.⁴¹

Olga Prezan, care a fost chemată să ocupe locul surorii sale în cadrul *Frăției* de la Cluj, era născută la Filipeștii de Târg-Ploiești, pe 4 august 1877. Cu studii

³¹ *Patria*, 25 dec. 1925: 9; Milian, „Frăția Regina Maria». Interview”, 3.

³² Sanatoriul de la Colibița s-a aflat sub patronajul societății clujene, *Caritatea*, condusă de Olivia Deleu. La acest sanatoriu beneficiau de cure de recuperare copii, elevi și studenți cu probleme pulmonare. Cosma, *Din istoria Clujului*, 29-31.

³³ Bratu, „Aglaia”, 5.

³⁴ Milian, „Frăția Regina Maria». Interview”, 3.

³⁵ *Patria*, 25 dec. 1925: 9.

³⁶ Bratu, „Aglaia”, 5.

³⁷ Milian, „Frăția Regina Maria». Interview”, 3.

³⁸ Bratu, „Aglaia”, 5.

³⁹ „Adunarea generală a societății „Frăția Regina Maria” din Cluj,” *Patria*, 26 ian. 1928: 2.

⁴⁰ Potrivit reconstituirii noastre, Aglaia Eliad a fost căsătorită cu avocatul Gogu Negulescu, de care a divorțat în 1914. Fiul, Șerban, provenea din această căsătorie. *Monitorul oficial*, nr. 37, 17 (30) mai 1915: 1752.

⁴¹ Elena Bratu, „Parastasul dnei Mady Eliad,” *Patria*, 7 febr. 1928: 8.

la Paris și Viena, de tânără domnișoară, Olga vorbea franceza, engleza și italiana. În 1892, avea să-l cunoască pe Constantin Prezan, care avea să-i devină soț. Acesta a fost ofițer de carieră, cu studii la școli militare de prestigiu din România și Franța, care a parcurs toată ierarhia militară, de la sublocotenent până la general de corp de armată. Mai mult, în anul 1930, i s-a acordat și demnitatea onorifică de Mareșal al României. În plan personal, la vârsta de 27 de ani, acesta s-a căsătorit cu Clementina Bantaș, cu care a avut o fetiță, dar de care a divorțat după patru ani de mariaj, în 1892. În același an s-a recăsătorit cu Elena Olga Eliad, care avea pe atunci 15 ani și era cu 16 ani mai tânără decât el. Cei doi nu au avut copii și au înfiat o fetiță, rudă a Olgăi. În anul 1896, Constantin Prezan a fost promovat în Statul major Regal, devenind adjutant al principelui Ferdinand, iar soția lui, Olga, de numai 20 de ani, doamnă de onoare a principesei Maria. Pentru activitatea pe tărâm educativ și caritabil, Olgăi Prezan i s-au decernat mai multe diplome și medalii (Diploma acordată în 1906 de regele Carol I *pentru serviciile aduse învățământului primar și educațiunii populare*, Diploma acordată în 1921 de regele Ferdinand *pentru activitatea demnă de toată lauda ce a depus pentru ajutorarea răniților și bolnavilor din spitalele de pe front în timpul campaniei* [din Primul Război Mondial n.n.], Medalia *Avântul Țării*, acordată de Ministerul de Război, Medalia *Peleş*, acordată de Casa Majestății Sale Regale).⁴²

Olga Prezan avea să revină la Cluj în noiembrie 1928, pentru a participa la o Adunare a societății, în care urmau să se dezbată aspecte importante privind statutul acesteia.⁴³

Nu cunoaștem exact împrejurările în care calitatea de mandatară a societății a fost preluată, în foarte scurt timp, de Silvia Comșa, soția senatorului, directorului de bancă, Ionel Comșa.⁴⁴ În ianuarie 1929, aceasta era primită deja într-o audiență de Regina Maria, care s-a interesat cu acel prilej de mișcarea femeilor din Ardeal.⁴⁵

Activitatea societății a continuat cu discreție, în viața publică a urbei răzbatând însă ecouri ale unor evenimente organizate. Astfel, în anul 1929, membrii *Frăției* erau chemați să participe la conferința susținută de medicul parizian Suzanne Noël, membră fondatoare a societății, care s-a desfășurat în sala festivă a Bibliotecii Universității.⁴⁶ Au continuat acțiunile și pe direcțiile tradiționale și, de exemplu, în decembrie 1929, s-a organizat serbarea Pomului de Crăciun, prilej cu care s-au distribuit copiilor de funcționari săraci 30 de paltoane de iarnă, câte o pereche de ghete, jersee și alte cadouri.⁴⁷ Nu în ultimul rând, societatea a contribuit la campanii naționale de ajutorare, ca cea derulată în 1929, în sprijinul *Basarabiei înfometate*, la care *Frăția* a participat cu 2.000 de lei.⁴⁸

La 18 iulie 1938, la Castelul Pelișor din Sinaia, s-a stins din viață Regina Maria, patroana societății. Probabil, în legătură cu acest trist eveniment s-a impus necesitatea unei reorganizări.

Ca urmare, conform hotărârii Adunării generale de constituire, ținută în ziua de 19 octombrie 1939, și în baza sentinței definitive Nr. 106/1940, s-a acordat personalitate juridică societății de binefacere *Frăția Regina Maria Cluj*.

Președinția societății era exercitată în continuare de Silvia Comșa, vicepreședinte erau

⁴² Gheorghe Constantin Nistoroiu, „Grigore Stamate, Mihai”.

⁴³ „D-na Olga Presan la Cluj,” *Universul*, 25 nov. 1928: 8.

⁴⁴ Ghizela Cosma, *Antreprenori și afaceri clujene de altădată. Medalioane biografice și schițe documentare* (Cluj-Napoca: Mega, 2022), 201-203.

⁴⁵ *Patria*, 29 ian. 1929: 10.

⁴⁶ *Patria*, 11 martie 1928: 6.

⁴⁷ „Cadourile de Crăciun ale societății «Frăția Regina Maria» din Cluj,” *Patria*, 21 dec. 1929: 3.

⁴⁸ „Daruri pentru Basarabia înfometată,” *Patria*, 17 mart. 1929: 12.

Maria Iuga și Lucia Bologa, secretară Maria Dragomir, casier Iosif Papal. Între membri figurau Sabina Peculea, Elena Olaru, Irina Barițiu, Aurelia Dunca. Cenzori și membri ordinari erau Marius Peculea, Nicolae Cărpinișan și Septimiu Barițiu, iar supleanți Vasile Simu, Gheorghe Barițiu și Virgil Scridon.⁴⁹ Această enumerare evidențiază persoane cu vechime în *Frăție*, precum Silvia Comșa, Elena Olaru, alături de care poate fi remarcat numele Aureliei Dunca, soția lui Eugen Dunca, unul din cei mai importanți avocați din Transilvania în materie penală, prefect al județului Cluj între anii 1933-1937,⁵⁰ ori al familiei Sabina și Marius Peculea, acesta din urmă fiind fondator și director al sucursalei din Cluj a Băncii *Albina*.⁵¹

Din activitatea societății, din ianuarie până în vara anului 1940, se poate aminti împărțirea de ajutoare familiilor soldaților din județul Cluj, *Frăția* contribuind cu suma de 25.000 de lei.⁵² Apoi, în iunie 1940, la moartea Elenei Pop Hossu-Longin, în loc de flori pe mormântul decedatei, în amintirea acesteia, *Frăția* s-a angajat să trimită pe spesele sale o elevă

nevoiașă și cu probleme medicale la Sanatoriul de la Colibița.⁵³

Frăția Regina Maria a fost una din numeroasele societăți caritabile patronate de M. S. Regina Maria, Clujul fiind locul în care aceasta a fost fondată. Un rol major în constituirea și profilarea activității *Frăției* i-a revenit Aglaiei Eliad. Până la moartea ei, în decembrie 1927, în jurul obiectivului major asumat de societate, și anume, sprijinirea copiilor funcționarilor români, s-au profilat prin inițiative concrete direcțiile de acțiune prioritare: educație, asistență socială și medicală. Chiar dacă după decesul Aglaiei Eliad activitatea *Frăției* pare să se fi desfășurat de o manieră mult mai discretă, societatea și-a continuat existența. Astfel, în 1938, nici decesul Reginei Maria, patroana societății, nu a pus capăt activității *Frăției*, care s-a reorganizat în 1939 și a obținut în anul 1940 personalitate juridică, dezvoltând încă, cel puțin până în vara anului 1940, o serie de inițiative, așa cum o ilustrează cele documentate până acum.

⁴⁹ „Extras nr. 2095/1939,” *Tribuna*, 26 iun. 1940: 9.

⁵⁰ Györke Zoltán, „Prefecții Clujului: analiză prosopografică,” *Anuarul Institutului de Istorie "George Barițiu" din Cluj-Napoca, Series HISTORICA*, LI, 2012: 318-319.

⁵¹ Predescu, *Enciclopedia*, 644.

⁵² „Împărțirea de ajutoare familiilor soldaților din Județul Cluj,” *România – Provincie*, 5 ian. 1940: 8.

⁵³ „Cunună eternă,” *Tribuna*, 28 iun. 1940: 6.